

МИРКО ГРЧИЋ¹

АНТРОПОГЕОГРАФСКЕ И ДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ СЕЛА ДРЕЖНИЦЕ (ЗАПАДНА ХРВАТСКА)

Извод: Дрежница је релативно изолована рурална микрорегија у крашком пределу планине Велике Капеле у западној Хрватској. Насељена је српским становништвом у доба аустријске Војне крајине. После тога, до Другог светског рата овај крај је био емиграционо подручје, али ипак добро насељен због високог природног прираштаја. Ратни губици, емиграција и депопулација, довели су ово село на руб опстанка. Данас више Дрежничана живи у дијаспори него у самој Дрежници.

Кључне речи: Дрежница, Војна крајина, Хрватска, културна географија, антропогеографија, демографија.

Abstract: Dreznica is a relatively isolated rural micro region in limestone area of Velika Kapela in a western Croatia. It has been populated by Serbian people in the period of Australian Vojna Krajina. Afterwards, until the Second World War this area gave a lot of emigrants but still was densely populated due to high natural increase. The lost of population due to wars, emigration and depopulation caused a lot of problems. Nowadays more people originating from Dreznica are living out of Serbia.

Key words: Dreznica, Vojna krajina, Croatia, Cultural geography, anthropogeography, demography

Увод

Дрежница је мала али релативно добро индивидуалисана географска целина, како у физичко-географском тако и у културно-географском погледу. Та индивидуалност је одређена како економским и културним развојем микрорегије, тако и географским положајем насеља, етнографским процесима, који се одвијају у становништву. Саобраћајна изолованост, оштра клима и шкртост тла, нису потпуно одговорни за привредну заосталост. Њима треба додати скуп историјских узрока који су се мењали од једног раздобља до другог, али који су били одлучујући. Пад броја становника и неповољна старосна структура између два последња пописа није резултат прогона (Дрежница није била на удару војне операције „Олуја“ 1995.), већ је то наставак дугорочнијег тренда. Привреда и демографија овог краја носи терет тешког наслеђа па је и данашње стање резултат минулих процеса и догађаја.

Положај Дрежнице

Дрежница је сеоска микрорегија на граници Лике и Горског котара. Има површину од 176 km² и представља највећу катастарску општину у Хрватској. Дрежница припада Граду Огулину (36 km југозападно од Огулина) Карловачке жупаније, а економски гравитира и Брињу, Сењу, Новом Винодолском. Географска и

др Мирко Грчић, редовни професор, Универзитет у Београду - Географски факултет, Студентски трг 3/3
Рад представља резултате истраживања пројекта 146010 које финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

културна изолованост је преовлађујућа црта живота Дрежнице. И у томе је парадокс, да у том простору где се сустичу и прожимају четири физичко-географске и цивилизацијске макрорегије – Панонска и Јадранска, а у другом правцу Динарска и Алпска, није дошло до позитивних економских и културно-цивилизацијских промена.

Саобраћајно-географска изолованост Дрежнице последица је природних и геополитичких услова у прошлости. Железничке пруге и цесте према мору воде кроз најпроходније прелазе на Капели и кроз главне долине, док је Дрежница све до данас остављана изван савремених саобраћајних токова. Заобилазиле су је три цесте изграђене крајем XVIII и почетком XIX века - Каролинска (по Карлу III, 1726.), Јозефинска (по Јосифу II, 1776) и Лујзијанска (по Марији Лујзи, 1811.) коју су довршили Французи у доба Наполеона. За Дрежницу је најважнија четврта - *Јозефинска цеста*, која је пролазила кроз Модруш према Сењу. Она је омогућила напредак у експлоатацији дрва на Капели. Дрво са Капеле слало се у Сењ и Нови. Дуж тих цеста развила се транзитна трговина и *кирицијство*. Већ од 1850. промет се смањује, нарочито после изградње јужне пруге Беч – Љубљана - Трст, завршене 1857. Тиме је лука у Трсту добила већи извозни значај него она у Ријеци. Ријека се повезала добром пругом благог нагиба с линијом Трст – Љубљана, а тек 1873. је повезана са Загребом и Угарском. За Дрежницу најближа железничка пруга пролази кроз Огулин на линији Загреб – Ријека. Личка пруга на деоници Огулин-Плашки отворена је 1914, а Плашки – Врховине 1918. До Грачаца је допрла 1921., а до Книна 1927. године. Асфалтни пут од Огулина преко Дрежнице за Сењ, пуштен је у промет 1979. године.

Природна средина

Природни фактори који утичу на географску индивидуалност овог краја јесу рељеф (укључујући надморску висину и удаљеност од мора), клима, врсте тла и вегетација. У високом красу надомак јадранског приморја преовлађују тврди кречњаци из периода креде и нешто мекши из тријаса. Велика и Мала Капела су заправо јединствени ланац динарског планинског система. Палеозојско језгро ових планина прекривено је моћним слојевима мезозојских кречњака. Бјелоласица (1.533 m) је највиша тачка Горског котара. Падине у јурском кречњаку су интензивно рашчлањене, избраздане сувим долинама. На терену Дрежнице издвајају се следеће морфолошке целине: 1. Карстификована површ у подгорини Велике Капеле; 2. Долина Шушик - Јаруга (од извора до насеља Томићи); 3. Крашко поље Кракар; 4. Крашко поље Луг; 5. Дрежничко крашко поље; 6. Крашка површ Брезно; 7. Крашка површ Селиште – Локве (Група аутора, 1972).

Дрежница има оштру континенталну и планинску климу иако је смештена релативно близу Јадранског мора (Кварнер је удаљен око 20 km у ваздушној линији). Јадрански утицаји слабо продиру у овај крај због планинских баријера Велебита и Велике Капеле (које народ назива „Два змаја“), које битно смањују просечну годишњу температуру и количину падавина. Са гледишта пољопривреде, није толико важна оштрина зиме већ њено трајање, и ниске температуре у пролеће. Март је хладнији од јесењих месеци. Тада су још чести мразеви, иако је просечна месечна температура изнад нуле. И у априлу и мају има јутарњих мразева. Дуга зима и касно пролеће утичу на изузетно кратак вегетациони период: мање од 4 месеца на висинама испод 800 m. Режим ветрова – буре и југа појачава хладноћу. Ветрови одређују режим падавина, којих је најмање у летњим месецима, посебно у јулу и августу, а највише у јесен (октобар, новембар, децембар) и у пролеће (март, април и мај). Највлажнији је месец октобар. Најчешће су олује у априлу и октобру, када за само неколико сати натопе крашке депресије великом количином воде. Један део падавина је у облику снега, који

се задржава од децембра до марта, априла па чак и маја на висини изнад 800 m. У затвореним крашким пољима јављају се температурне инверзије и магла.

Оштра планинска клима погодује четинарима и пашњацима. Листопадно дрвеће покрива ниже падине и дно сувих долина; у тим су шумама стабла густо збијена али не и висока, а превладавају буква и граб. Храст је проређен сечом. Али почевши изнад висине од 500 – 600 m, коју ботаничари сматрају најпогоднијом за букву – листопадно дрвеће се меша с четинарским које већ преовладава почевши од 800-100 m н. в., зависно од присоја или осоја. Већина је падина дакле прекривена мешовитим шумама. На појединим местима налази се оморика, а ариш је редак. Црни и обични бор преовладавају на вишим врховима. Јела је кудикамо најчешће дрво у старим шумама Бјелоласице. Горња граница шума у овим пределима била би око 1700-1800 m н. в. Пошто врхови не прелазе ту висину, већином су прекривени шумом.

Три доминантна обележја Дрежнице су лоше и дисконтинуиране врсте земљишта, која су више или мање оподзољена, било да је њихов супстрат жива стена или црвеница; кратак период вегетације условљен режимом поплава, дужином зима, сушом због климе или крашког терена; и коначно, посвудашње шуме којима погодује релативно обиље падавина. Ова обележја тичу се понајпре могућности људског насељавања и пољопривредног коришћења земљишта.

Поред сиромаштва тла, и сиромаштво површинске воде је негативан чинилац привредног и демографског развоја Дрежнице. Ма како да је знатна годишња количина падавина, крш чак и ако је покривен, остаје на површини сув. Известан број заселака сместио се у близини извора, али главни начин снабдевања водом биле су цистерне (чатрње). Данас их је заменио сеоски водовод.

Становништво

Порекло становништва. Насељавање Дрежнице догађа се нешто касније него у суседним крајевима. Мркопаљ се спомиње 1477. г., као и Локве. На Капели чини се да су крашка поља код Бриња, Кракара, Дрежнице, Јасенка настањена тек у XV веку (Хорват Р., 1941, с. 146-148). Пресудни историјски догађај пада у време турских освајања, крајем XVI и почетком XVII века и наставља се почетком XVIII века. Дрежница као и читава Војна крајина су у то доба потпуно опустошени, тако да су били ненасељени (*no man's land*). Ослобађање од Турака трајало је током читавог XVIII века. У том раздобљу треба тражити порекло највећег дела садашњих насеља Дрежнице. Стога је лакше и разумније кренути не од средњег века, већ од часа кад су се окончала и последња *метанастазицка кретања*, кад се становништво везало за тло, кад су се стабилизовала насеља, поседи и облици земљишта, те кад је у новостеченој сигурности почела да се развија привредна делатност (Blanc A., 2003). Од XVIII века наовамо могуће је пратити привредни и демографски развој кроз урбаре,² архиве, статистике, описе, казивања и путописе (Grbić M. 1891-93; Ивић А., 1909. и 1923; Кашић Д. 1975; Лорашић Р. 1894; Радека М., 1975; Šenoa M., 1880; Vaniček F., 1879; Maravić M., 1982).

Почетком XVII века почиње насељавање Срба у већа крашка поља смештена у подножју Капеле. Куће су биле врло малене, лагане, саграђене од дрвета; лако су се могле преносити. Не чуди онда да су се понекад из године у годину места села и заселака узастопно заузимала и напуштала. Због тога је тешко утврдити тачан положај старих села. Насеље је ипак задржавало исто име, које су му често давале власти које су проводиле насељавање (Лорашић, Р., 1905). На Капели, долини горње Добре, Горском котару, већина села остала је пушта од друге половине XVI па до првих

² Урбари су документи којима су уређивани аграрни односи између феудалаца и кметова.

година XVII века, просечно 20-30 година. До друге половине XVII века организује се аустријска Војна крајина, када се обликују институције и дефинитивно одређује гранична линија. Сви текстови који говоре о поновном насељавању у XVII и XVIII веку истичу дивљину Капеле, па чак и Покупља. Шума је обузела обрадиве површине. Кад стигну нови насељеници, први ће им посао бити чупање пањева. Све је требало направит изнова. Током више деценија узастопни слојеви различитог становништва допуњавали су први слој и сарађивали у крчењу. То објашњава тако велики број заселака и презимена у Дрежници.

Дрежница је била у XVII веку шумовити пејзаж (Parklandschaft) и „пионирска граница“ за насељавање ненасељених територија (no man's land). У XVII и XVIII в. културни пејзаж Дрежнице карактерисала је младост, динамичност становника, сликовитост начина живота у традиционалном смислу речи; полуномадска природа првих сеоских насеобина; нестабилност система власништва до почетка XIX века. На том празном простору без становника одвијали су се током два века замршени покрети народа. Та миграциона кретања попримила су два облика. Једна се догађају у XVI веку, у време турског надирања. То су ратни бегунци, људи чије су куће запаљене, поља опустошена, породице поубијане или заробљене. Већина долази из Лике или Босне, након пада утврђења у тим крајевима. Смештају се што је могуће ближе крају из којег потичу, надајући се да ће се вратити. Биће присиљени поново да беже кад им у другој половини XVI века опет запрети напредовање непријатељске војске. Тада се померају на обале Купе или Пригорје, одакле могу лако прећи у Белу Крајину. То су осамљене групе од неколико породица, а њихово насељавање, уосталом привремено, неће имати дубљих последица по насељеност краја у који долазе. Ево једног примера: 1552 г. војска у повлачењу, за којом следи изгладнели народ, пролази шумама Капеле и стиже у Дрежничко поље, где се нада да ће избећи прогон непријатеља. Чистина је премалена, усеви слаби, а Турци прогоне избеглице и они морају кренути даље према Крањској. Тако су и Лич на неколико година запосели Срби из Лике (одатле име насеља), а и они су стигли до обала Купе кад је запретила опасност, и тако у Белој Крајини налазимо личка презимена. Исто тако 1530. г. Срби стижу у Оток и Хрелин око Огулина, на земље властелинства Франкопана, а 1538. г. Никола Зрински смешта у истом крају нове исељенике. Али то насељавање у два наврата није било трајно јер је у другој половини истог века то подручје потпуно похарано. Неки су кренули у Јасенак, обрађивати најзабитије крашко поље у Капели, а затим су и они кренули у Крањску (Grbić M., 1891-1893).

Десетине хиљада становника су у XVII и XVIII веку населељавале опустеле земље Капеле и Покупља. Према проучавањима историчара А. Ивића, у долини горње и средње Купе, Горском котару и крашким пољима Капеле становништво у XVII и XVIII веку састоји се од два слоја: с једне стране од потомака хрватских породица, исељених у Крањску, које се враћају у напуштена села и градове: они говоре било чакавски, што је наречје некадашњег становништва Хрватског приморја, било кајкавски; с друге стране, долазе насељеници из Босне и Лике који говоре српским штокавским наречјем, распрострањеним у динарским пределима (Ивић А., 1923).

Крајем XVI века многи српски војници који су помогли у одбрани тврђава на Зрмањи и у Лици под командом генерала Војне крајине Ленковића, пишу надвојводи Фердинанду, износећи да су у бици све изгубили и траже да им се доделе нове земље које ће моћи у миру обрађивати. Најпре их намеравају преселити у Сењ, где би се придружили славним ускоцима. Коначно су им додељене пуне земље око Гомирја. Тада се они распршују по разрушеним селима дуж горњег тока Добре, у Врбовско, Хрелин, Витуњ, усипују се на прве падине Капеле до Јасенка и Дрежнице ширећи се према Мркопаљу, Старом Лазу и Равној Гори. Густину насељености Срба у том пределу потврђује и оснивање манастира Гомирје 1602. године, најзападнијег

православног манастира у Европи. Шест калуђера који су дошли из манастира Крка у Далмацији одиграли су у процесу насељавања значајну улогу. Заповедник тврђаве Огулин око 1608. г. одлази у Босну, у околину манастира Гомела код Цазина, и наговара више породица да дођу да обрађују земљу која лежи запарложена у Огулинском пољу и у долини Добре.

Око 1620. г., заповедник тврђаве Огулин велики капетан Гашпар Франкопан, позвао је Србе из околине Цазина у Босни, и они се распршују по свим суседним крашким пољима и пољанама: Тук, Равна Гора, Сунчева Пољана, Сунгер, Стари Лаз; у тим се местима придружују потомцима некадашњих избеглица у Крањску (Strohal R. 1936). Године 1632. насељавају се у Дрежницу. Од тих сељака и пастира требало је створити војнике. У замену за земљу, аустријска власт је наметнула мало-помало новопридошлим обавезу да служе војску. Уговор се углавном поштовао. Војска је све више јачала готово неисцрпним мноштвом обвезника, а насељеници су за узврат добијали земљу. Свако је ту имао свој рачун. Од почетка XVII века кретања становника из Босне према Крајини бивала су све бројнија и интензивнија. У списку православних епархија у Карловачком ђенералату до 1700. године уписана је и парохија Дрежница.

Између 1600. и 1640. г. било је више узастопних таласа насељавања у ове крајеве. У Оштаријама, које су биле пуне, јасно се разликују два слоја који се називају стари и нови. Вероватно се у том крају, који је кудикамо најплоднији, становништво највише нагомилало па је део тих досељеника, који су остали без земље, прешао капелска узвишења. У првим годинама XVII века насељеници из Витуња, Огулина и Плашког започињу крчење унутрашњих крашких поља (Grbić M., 1891-1893; Lopašić R., 1905; Kusan, 1852).

На просторима Капеле насељавани су и *Власи*³, слободни пастири без земље. На пример, године 1640. стигло је 12 породица из Коренице у огулинску регименту: 140 особа, међу којима 40 добро наоружаних мушкараца и велико стадо, који су насељени на пушта земљишта Капеле (Kusan, 1852). Куће Влаха биле су дрвене колибе, сличне катуњима које се и данас могу видети у високим планинама Црне Горе, а обично их називају становима или колибама; оне су врло лаке градње, брзо се састављају и одговарају крају где има много дрвене грађе. Покривене су сламом или даскама. У средини је огњиште. На једном крају лежи стока, одвојена преградом од дасака прекривених сламом или необрађеном кожом (Grbić M., 1891-93). Такве су куће биле и код седелачког становништва у Лици и Дрежници у XVIII веку.

Око 1700. до 1750. г. било је иселавања из ових крајева услед опште глади која је владала у читавој Војној крајини као последица оштрих зима и несташице семена. Осим тога, сељаци су се жалили на претерану цену соли и на казне које нису могли да плате, као и на неправедне и строге обавезе. Тада је кретање добило такав замаха да су власти наредиле истрагу, која представља и потресно сведочанство о условима и размерама тих сеоба становништва (Act. Conf., III, 306-312. Целовит текст о истрази проведеној 9. 4. 1715; Blanc A., 2003). Те миграције обухватиле су готово искључиво православне, који су се у релативно новије време били доселили у Војну крајину. По попису из 1768. године Дрежница је имала 62 куће. Попис Окружја манастира Гомирје 1800. године забележио је у Дрежници 82 куће и 1599 становника.

У тим пограничним областима Војне крајине настао је изворни тип човека, „Крајишник, који је навикао на опасност, који поштује ауторитет, који је често хладан и отупео – тип који није сасвим ишчекао из народа којег је више векова обликовала германска „култура“ а који је другачији од човека из осамљене задруге, слободан,

³ Појам Влаха на Балканском полуострву има више значења. У овом случају није реч о етничким Власима, већ о „Власима – пастирима“. То је посебан слој претежно српског становништва, који се бавио полуномадским планинским сточарством.

непокорен, небрижан и сањалица“ (Blanc A., 2003, с. 199). То се види и у фолклору, народној поезији, митовима и легендама који живе и данас у народу. Иако је шири географски положај прелазни (на контакту културних утицаја германске и романске културе) и гранични (на граници између Истока и Запада, православља и католицизма), Дрежница је остала дуго изолована, затворена у свој патријархални начин живота и препуштена својој судбини. Разлози су у природној средини – крашки рељеф, планина и шума, чине посебан тип предела који намеће своја обележја људском животу и привреди. Последице тога су економско заостајање, напуштање села, исељавање.

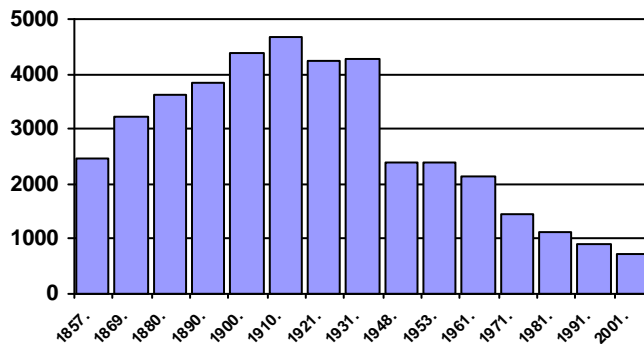
Пописи становништва у Војној крајини вршени су повремено почев од 1752. године, али су се односили на мушкарце способне за војну службу (од 16 до 60 година у високој Крајини), те су од слабе користи за истраживања. Први попис становништва у читавој Хрватској извршен је 1857. године. Резултати тог пописа и каснијих који су објављени, тешко су упоредиви, јер села и засеоци нису увек смештени у исте управне општине. Осим тога, мали засеоци у једном попису фигурирају као село, а у другом су укључени у неко веће село, те их је тешко пратити. Методологија пописа се такође мењала, што утиче на упоредивост података. На основу тих података и других извора, можемо закључити да је у другој половини XIX природни прираштај становништва био релативно висок, упркос високом морталитету. Густина становништва била је ниска. Позитивна стопа природног прираштаја тумачи се високим наталитетом, а не досељавањем као у XVIII веку.

Занимљиво је да плодност крајишких жена била много већа у XIX веку него данас. Бракови су се рано склапали: између 12 - 13 година за жене, а између 15-16 година за мушкарце. Већина бракова имала је више од шесторо деце. Године 1818. удео мушкараца млађих од 16 година у Крајини је већи од 23% у укупном становништву (Hietzinger, 1820, II, II, 2, str. 161). Према једном историчару Крајине, тај прираст је достигао више од 40 % крајем XIX века (Schumacher, s. 183-185; Blanc, 2003). Наталитет је дакле био веома висок, али би прираштај становништва у том крају био већи да није била тако висока и смртност, посебно у дечијем добу. Више од половине деце је умирало, због недостатка неге, већ у првим годинама живота. Крајишки антрополошки тип је снажан, али ту је на делу била природна селекција, па су преживљавали они који су најјаче конституције и који су најотпорнији на оскудицу и напоре. Тиме се тумаче бројни примери дуговечности Крајишника. Изузетно висока смртност одојчади тумачи се слабом хигијеном и недостатком медицинске заштите. Сељак се лечио традиционалним лековима, лековитим травама, ракијом – „правим леком за све“. Жене су се порађале саме у шталама или на пољима. Без неге и лекова део становништва, које је и иначе било потхрањено, нестајао је. Вакцинација против богиња ту је уведена тек око 1820. године, али у ограниченом обиму (Kusan, П., 1852., с. 94-95). Епидемије су периодично пустошиле Огулинску регименту. Епидемија 1873. захватила је 92 места у Крајини; оболело је више од 13.000 људи, а умрло је 4.556. У Огулинској регименти смртност се попела на 6% (*Obzor*, 1873). Стопу смртности су повећавали осим колере и несретни случајеви, турски упади, те битке на туђим бојиштима. Свако повећање броја становника тумачи се више смањењем смртности него повећањем наталитета.

За демографски развој Дрежнице, као и читаве Крајине, од средине XIX до половине XX века карактеристичан је тренд раста броја становника (изузев периода Првог светског рата). Висок природни прираштај је надмашивао исељавање. Потом следи демографски суноврат, услед ратних губитака у Другом светском рату, појачане емиграције и константног опадања природног прираштаја због пада наталитета. Демографски губици Дрежнице у Првом а нарочито у Другом светском рату и

емиграција непосредно после њега толики су, да је укупан број становника у 1948. г. нижи од броја из 1857. године. Тај ритам кретања приказују табела 1 и слика 1.

Правилно демографско повећање, које би се показало да није било ратова, и какво је осетно од 1857. до 1910. и од 1921. до 1931., без сумње је последица смањења стопе морталитета, захваљујући напретку хигијене и медицине. Смањење броја умрлих нарочито је приметно у Војној Крајини након развојачења, кад се становништво више не позива масовно у војску за ратне потребе. С друге стране, кућама су се вратили војно способни људи, који су пре били мобилисани у аустроугарску војску. У то доба природни прираштај је био несумњиво висок, али је и иселвање било интензивније. Демографски развој није дакле последица само природног процеса, већ и ритма миграцијских токова. Највећи део демографског прираштаја поништило је иселвање. Велику већину иселјеника чинили су одрасли мушкарци: крај је напуштао сваки други или трећи, зависно од села. На иселвање је утицао и распад породичних задруга.

Сл. 1. Кретање броја становника Дрежнице 1857-2001. г. (према таб. 1)

Иселјеници су до Првог светског рата одлазили највише у Америку (Чикаго, Питсбург), Канаду и земље бивше Аустроугарске. После рата већи део иселјеника креће према Француској. Они који су успевали да се снађу у емиграцији, повлачили су своје породице и рођаке, и слали помоћ онима који су остали, селу или општини. Општинске власти градиле су цистерне, полагале водоводне цеви, уводиле струју захваљујући новцу из Америке. Тако је дијаспора, била она привремена или дефинитивна, била корисна. Иселвање је међутим било недовољно да спречи аграрну пренасељеност. Природни прираштај је надокнађивао емиграцију.

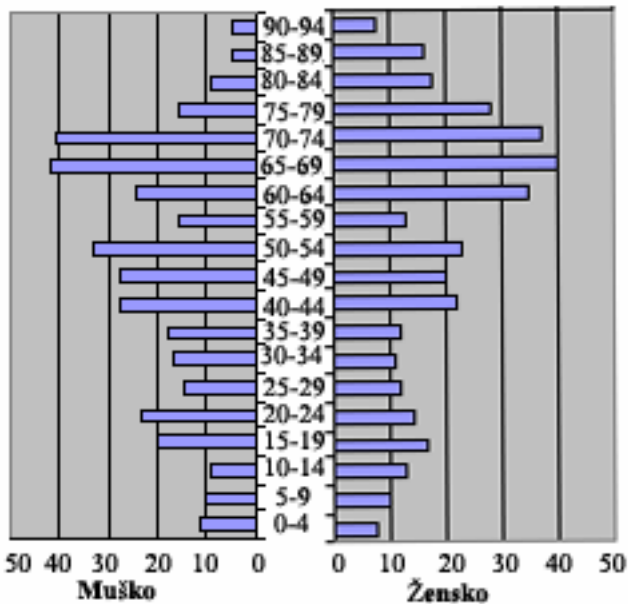
У Другом светском рату један други чинилац одиграо је катастрофалну улогу у демографском развоју – ратни губици а потом и колонизација у Војводину. „Слика коју Западна Хрватска пружа после четири ратне године поразна је. Посвуда само рушевине. Цијела села у рушевинама. Као прије четиристо година, крај је пун нових „пустоши“. Процијенити губитке које је узроковао рат значи дати географски опис пљачки и покоља“. Дрежница и Јасенак, осамљени усред Капеле, средишта отпора, губе 42% и 47% ; Кракар 70%; сва српска села између Гомирја и Саборскога губе од 24 до 45% становништва (Blanc A., s. 370). Затим је уследила колонизација у Бачку (Бајмок) и друге крајеве Војводине, и урбанизација - иселвање у градове због запослења и школовања деце. Колонисти су се тешко одвајали од свог завичаја. У то доба певало се: „Дрежнице, Дрежнице, равнија и нижа од сријемске равнице!“ Размере колонизације, начин прилагођавања колониста новој средини и њихове везе са завичајем обрадио је Б. Ђупурдија у својим радовима (Ђупурдија Б., 1993; 2005; 2007).

Табела 1. Кретање броја становника насеља Дрежнице од 1857. до 2001. године

Насеља	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Брезно Дрежн.	0	0	0	220	275	289	317	434	225	219	211	15	2	0	0
Кракар	766	990	1122	821	911	955	886	772	363	371	297	171	147	114	0
Маравић Драга	0	0	0	141	193	0	0	0	57	65	58	38	29	18	0
Николићи	0	0	0	311	343	365	350	388	153	151	135	92	74	69	0
Подбиторај	0	0	0	392	480	485	462	479	148	156	140	115	86	75	0
Пражићи	0	0	0	131	171	169	137	110	92	102	99	56	0	0	0
Радојичићи	0	0	0	60	67	91	108	111	108	102	92	67	59	54	0
Сеочани	0	0	0	401	471	715	646	626	299	327	290	227	176	136	0
Томићи	423	447	453	263	282	553	523	583	355	208	197	110	72	64	0
Трбовићи	0	0	0	339	373	398	362	373	300	293	280	167	132	107	0
Врујац	0	0	0	457	539	582	414	429	291	260	214	138	87	62	0
Вукелић	0	0	0	221	207	0	0	0	0	138	121	88	51	34	0
Зрнићи	0	0	0	291	363	383	359	367	218	217	186	138	118	80	0
ДРЕЖНИЦА	2458	3226	3609	3839	4370	4678	4250	4274	2388	2382	2144	1450	1126	891	729

Извори: Државни завод за статистику РХ: Насеља и становништво Републике Хрватске 1857.-2001. Загреб;
Попис становништва, кућанстава и станова 31. ожујка 2001, Загреб.

Напомене: **Дрежница** је од 1857. до 1869. исказивана под назвом Доња Дрежница, од 1880. до 1900. Греда (Дрежница), од 1910. до 1961. Дрежница, од 1971. до 1991. Партизанска Дрежница. У 1857. и 1869. г. садржи део података за насеље Поток Мусулински, а 1880. податке за исто насеље. У 2001. обухвата насеља Маравић Драга, Николићи, Подбиторај, Кракар, Радојичићи, Сеочани, Томићи, Трбовићи, Врујац, Вукелић и Зрнићи, која су престала да постоје. Од 1857. садржи податке за насеље Томићи, а од 1890. за насеља Кракар, Маравић Драга, Николићи, Подбиторај, Радојичићи, Сеочани, Трбовићи, Врујац, Вукелић и Зрнићи. **Маравић Драга** од 1910. до 1931. подаци су садржани у у бившем насељу Сеочане. **Николићи** се исказују као насеље од 1910. **Подбиторај** је до 1900. исказивано као насеље Раздоље. **Пражићи** од 1857. до 1880. садржани су у насељу Кракар. **Радојичићи** од 1857. до 1880. у бившем насељу Кракар. **Брезно Дрежничко** до 1900. исказивано под именом Брезно. Од 1857. до 1880. подаци су садржани у насељу Дрежница. У 1991. без становника. У 2001. подручје насеља припојено насељу Поток Мусулински. **Кракар** до 1880. је исказиван као Средња Дрежница. Садржи податке за бивша насеља Радојичићи и Трбовићи од 1857. до 1880. Насеље под именом **Сеочани** исказује се од 1910. Садржи податке за бивше насеље Маравић Драга од 1910. до 1931. **Томићи** су исказани под именом Горња Дрежница од 1857. до 1880. и од 1910. до 1948. Садржи податке за бивше насеље Вукелић. **Трбовићи** од 1857. до 1880. су садржани у бившем насељу Кракар. Садржи податке за бивше насеље Пражићи које је до 1931. исказивано као насеље. **Врујац** је у 2001. припојен насељу Дрежница. **Вукелићи** од 1857. до 1880. и од 1910. до 1948. садржани су у бившем насељу Томићи. **Зрнићи** су 2001. припојени насељу Дрежница, као и сва наведена насеља.

Сл. 2. Старосна структура становништва Дрежнице (број мушког и женског становништва по старосним групама, 2001. године)

То подручје у XIX веку било је релативно добро насељено. Густина становништва уочи Другог светског рата достигла је око 30, док данас износи само 4 становника по квадратном километру. Површина Дрежнице је 2001. нешто мања (131,6 km²) него 1991. године, зато што је Брезно Дрежничко, које је претходно опустело, припојено насељу Поток Мусулински. На тој површини просечна густина насељености је 5,5 ст/km². Осим тога, насељени простор је јако распршен. Поглед на сателитски снимак или топографску карту открива мноштво разбацаних сеоских објеката, усамљених кућа, заселака, сеоца. То се види и из пописне статистике, где је у прошлости фигурирало око 13 насеља, која су се од пописа до пописа спајала, раздвајала и укључивала у друга села, да би у попису 2001. г. сва била обједињена у једно насеље – Дрежницу, које има 729 становника у 311 домаћинства (195 породичних и 116 непородичних тј. самачких). Просечно долази 2,3 члана по домаћинству. Ако се одузму непородична домаћинства с једним чланом (116) или више чланова (8), произилази да у Дрежници има само 195 породичних домаћинства, од чега је 88 са два члана, а остало су са 3 и више чланова. Полна структура становништва је уравнотежена (жене 49%, мушкарци 51%) али је у старосним групама преко 75 година мање мушког становништва услед ратних губитака. Старосна структура је јако неповољна, становништво се налази у дубокој старости (младо 13,5%, зрело 41,8%, старо 44,7%) (види сл. 2). Такви демографски подаци не дају основу за оптимистички поглед у будућност.

Сеоска насеља и типови кућа

Обликовање сеоског пејзажа. Крајем XVIII века таласи насељавања су престали, а истовремено је смањена опасност од турских најезди. Запоседање терена регулисано је првим катастарским планом 1786. године. Драгоцен документ за подручја још неуведена у катастар је „Војни опис“, Josephinische Aufnahme, пропраћен мапом у размеру 1:28.000. У поштећеним пределима и у Горском котару

тек су око 1820. направљени катастарски планови у размеру (1:2.880). Ти планови (који се чувају у Архиву мапа у Финансијској управи у Загребу) дају извесну слику сеоских пејзажа који се у то доба обликују. Сеоски пејзаж крајем XVIII века обележава супротност између два основна облика насељавања и аграрних структура. На високим пољима Горског котара, те у завали која се простире подно Капеле, преовлађују изолована газдинства или мали засеоци с неколико кућица у крчевинама. Насупрот томе, у Пригорју, па чак и у неким тачкама Горског котара, а посебно у Војној крајини, најчешћи тип насеља је издужено село, с кућама поређаним уз пут или цесту (*Strassendörfer*). Та два облика су очигледно одраз двају начина насељавања, двеју техника коришћења терена, а зависе од укупности природних, историјских, привредних и друштвених услова.

Изолован или распршен облик насеља је првобитан, док је издужено село каснија творевина. Насељеност Дрежнице карактерише расцепканост на ситне засеоке. Први су насељеници постављали своје дрвене куће усред имања, на рубу шуме или у самој шуми. Топографске карте откривају нам да преовлађују сеоска насеља од свега неколико кућа. Та изолованост места становања повезана је најстаријим обликом друштвене организације Срба и Хрвата, а одраз је насељавања по породичним заједницама (*задругама*); тек ће касније доћи до колективних облика насељавања, под утицајем власти. Израз друштвених и географских преображаја је стварање и развитак хабитата у виду заселака или задружних села групно-развијеног типа. Најбројније су биле задруге влашких пастира. Почетком XIX века неке су од њих имале и преко 60 чланова. Оваква кућа је сама за себе већ право сеоце. Заселак је обично припадао једној задрузи. Једна једина задруга даје властито име тој ћелији хабитата. Обично је породично име у множини: Томићи, Косановићи, Којићи, Ћупићи, Секулићи, Келићи, Ћошани, Ћуле, Радојичићи, Дигуше, Пражићи, Јагетићи, Трбовићи, Видовићи, Мандићи, Берти, Маравићи, Куботи, Белци, Црњаци, Берти, Папежи, Лукићи, Јојићи, Зрнићи, Чорти, Николићи, Вукелићи, Шекићи, Станари, Таталовићи, Радуловићи, Рендулићи, Боце, Маравићи, Бенковићи. Понекад су називи заселака повезани с географским појмом који упућује на географски положај хабитата: Зечево Брдо, Језера, Локва, Бекина Локва, Вукелић Лисац, Лисина, Маравић Драга, Дигуше, Падалиште, Палице, Пољанак, Понорац, Другомишаљ, Благај. Неки називи заселака указују на занимања: Ковачи, Сабљаци, Салопеци, Шкипине, или на порекло становништва: Боснићи (види сл. 3). У топонимима Дрежнице наилазимо називе локалитета који упућују на уништавање и крчење шума: Крчевина, Паљевина (Дрежница), Крч (Јасенак). Понекад се могу довести у везу с природом првобитне вегетације, с називима стабала и биљних заједница: Јасенак, Јавор, Брезно, Палице. Неки од њих су сачувани у катастарским плановима те данас означавају места где се простиру поља и ливаде.

Интересантно је да у Дрежници има знатно мање презимена него заселака. Поједина презимена појављују се у више заселака, нарочито Маравић. „Укупно има 14 презимена: Батинић, Боца, Боснић, Ћупурдија, Ивошевић, Косановић, Маравић, Радојичић, Радуловић, Таталовић, Томић, Трбовић, Вукелић и Зрнић.“ (Маравић М., 1982., с- 14). Неких презимена по којима су засеоци добили име већ више нема. Такође је интересантно да кућни бројеви не иду редом, већ су досељеници доносили своје кућне бројеве (Маравић М., 1982).

Природни пејзаж је знатно измењен људском руком. Ту постоји низ изнијансираних термина као што су поље, пољана, пољанак, гај, лисина, палеж, крчевина, бјелевина, бјележ, драга, лаз, коса, косица, главица, бујадница и други, који означавају површине које су искрчене од шуме да би се користиле као пашњаци или обрадиве површине. У Горском котару пашњаци добијени крчењем шума зову се *лаз*. Крчилевине чистина за обраду називају се *просолине*. Падине Капеле изрешетане су

таквим површинама у којима се смештало 2-5 кућа од којих је свака поседовала 5-10 честица. Крчевине су мало коришћене за земљорадњу, више за сточарство. Поштеђени су велики храстови који служе као међа (*церови*) и појединачна стабла усред пашњака стаду за хладовину.

Задруге су у почетку биле изоловане, али било је и случајева да се више кућа смести једна близу друге. Свака кућа урођена је у зеленило свог дворишта, дистанцирана од суседне. Села у данашњем смислу нису ни постојала, јер је свака заједница живела независно од других, а била је смештена на осамљеном месту, обично најпогоднијем и не сувише удаљеном од главних путева, али увек усред земље коју је обрађивала (окућнице). Принцип је био управо разасути што више кућа по што већој искористивој површини. Између тих заселака простире се заједнички терен, пашњаци, шуме које могу користити сви суседни засеоци. Узгој стоке захтевао је крајњу распршеност кућа по шумама и лединама. Тако су од једноставних, привремених сточарских настамби настали бројни одвојени засеоци. Карте у *Josephinische Aufnahme*, а то се види и на данашњим топографским картама, показују да су око поља Капеле и Горског котара, усред минијатурних шумских чистина, у близини локава које су биле чешће него данас, разасути пастирски станови који су се преобразили крајем XVIII и почетком XIX века у трајна обитавалишта. Те су пастирске колибе најчешће настајале по рубовима шуме, у влажном дну поља, усред малих пољана. Разбијени тип насеља својствен је сточарским крајевима читавог Балкана. Тај тип хабитата означава, како се чини, једноставну и логичну формулу прилагођавања природним, друштвеним и привредним условима. Разбијени тип насеља постепено се ројио у групе, услед спуштања на друм, сасељавања, деоба задруга и повећавања броја домаћинстава. Тако су настајала мала насеља – засеоци, који се од средине XVIII века групишу у низове, као ниске бисера развучене на контакту две привредне површине – обрадивих поља на једној и шума и пашњака на другој страни. Већина се налази у низовима испод коса, косица, палежа и других узвишења, што је зависило од могућности корићења две привредне површине (обрадивог земљишта и пашњака), и донекле од извора воде. Низни тип села подстицале су власти у читавој Војној крајини, због стратешких, политичких и друштвених циљева. Усмерено и вођено настањивање у овим крајевима није било крунисано потпуним успехом. Карта насељености на којој један уз другога истовремено постоје два облика – осамљена кућа и издужено село – говори о замршеним вековним процесима прегруписивања.

Тип насеља. Животна несигурност у доба Турака, економска исцрпљеност и саобраћајна изолованост, одразили су се у слабој насељености.⁴ Насељени простор је распршен, са мноштвом сеоских кућа, засеока, сеоца. Тип насеља у Дрежници настао је у вези с начином запоседања и коришћења земљишта и културним традицијама становништва. Породични заселак или село карактеристично је за разбијени тип насеља у читавом динарском подручју. У Дрежници има већи број малих заселака, који су у прошлости били већи и третирано су као села (види напомену у таб. 1). Делови насеља су засеоци: Булићи, Чорти, Дебели Луг, Језера, Локва, Палци, Понорац, Радуловићи, Селиште, Станари, Шкипине, Вукелић-Лисац и Зечево Брдо. Засеоци су групно-разбијени, најчешће нанизани поред пута. У Горском котару нема сталног насеља изнад 1200 m. Сва места леже високо, а Бегово Раздоље на 1.078 m спада међу највиша насеља Хрватске.

⁴ Према мапи *Josephinische Aufnahme* (одсјек бр. 10 и 17 Војне крајине, мапа В IX с 1021, размер 1:49.500, из 1764-65 године) има само неколико кућа на чистини Брезна, Кракар има неколико кућа покрај alter Officer-Quartiera, Јасенак је врло мален и састоји се од неколико колиба (Besch. Mil. Str. 120-121) (Blanc A., 2003).

Сл. 3. – Карта насеља Дрежнице (према цртежу М. Вукотић, допуњено и прерађено)

Развој сеоске куће. У Дрежници традиционална кућа је једна врста брвнаре прилагођене климатским условима и привреди. Кров од шиндре (јелових дашчица) који се спушта ниско и покрива велики и високи таван на којем су натискане залихе сена за зиму. Понекад снег буде виши од ниских прозора. На новијим грађевинама кров је мање стрм, покривен црепом, зидови су виши, а сено се чува у одвојеном сенику. Штала се може налазити у приземљу с каменим зидовима, а где нема стоке стаја се користи у друге сврхе – постала је радионица, остава или перионица.

Дакле, најстарији тип куће је брвнара (*брвана*). У даљој прошлости су биле прекривене сламом, која је била јефтинија него дрво и цреп. У брвнари надстрешница која се пружа изнад свих прозора, с оне стране која је изложена киши, постала је важан елемент зграде. Куће су често кречене не само изнутра него и споља, а ређе фарбане.

Двориште, које је једноставно, постаје сложеније и повећава се, а газдинство се надопуњује разним зградама које окружују двориште. Број просторија и економских зграда показивао је снагу задруге. Тако се прелазило с типа једноставне куће на тип куће са затвореним, затим с отвореним двориштем. Сва покретна и непокретна имовина задруге скупљена је у истом дворишту. Готово све зграде (задружна кућа, штала, обор, остава, посебне настамбе за младе парове, сјеник, цистерна за воду и други објекти) смештене су у кругу пространог дворишта. Куће су биле скромне, дрвене, наслоњене на четири камена или зидана стуба па су се могле преселити на другу локацију котрљањем по дрвеним трупцима.

Сеоске куће с краја XIX и прве половине XX века преиначене су, порушене, уништене. Обновљене куће промениле су изглед, тлоцрт, функције појединих зграда домаћинства традиционалне задруге. Ратови су убрзали те промене тако да су стари типови кућа постали етнографска реткост. Са деобама породичних задруга, мењала се и намена зграда које су биле у истом дворишту. Стара кућа обично се рушила а материјал делио међу браћом и продавао. Понекад су се дрвене куће делиле дословно, тако што су се резале на двоје, тако да је један део остајао наследнику дворишта, а други је продаван или се премештао на другу локацију. Од друге половине XVIII века шири се подручје с каменим кућама, али дрво остаје главни грађевински материјал. Дрежничани су рођене дрвосече, тесари, столари, али не и зидари, као далматински сељаци, који напротив не знају да обрађују дрво. Градња дрвене куће је једноставна, не захтева укопавање темеља, кућа се може преносити, што је обичај својствен Србима. И коначно, дрвена кућа је топлија од камене, а и јефтинија. Ипак, дрвена кућа је постепено нестала. Шуме које се индустријски експлоатишу, осиромашене су: дуга стабла од којих су се тесале греде су проређена. Дрво је коначно постало скупа грађа. Мења се и техника градње – копају се темељи, уређује подрум, користе се камен, цигла и цемент. Дрвене летвице за кров (шиндру) замењује цреп. Тако се тип нових кућа развија мање у вези са условима природне средине и демографском величином породичне заједнице, а више према степену економског развоја села и материјалном стању власника. Савремени тип куће у Дрежници је сличан вилама. Многе су погодне за изнајмљивање ловцима и туристима. Струја је уведена у све засеоке. Социјална структура села, традиционални односи, модернизација начина живота, убрзали су нестајање традиционалних типова куће.

Економске функције насеља. Битно обележје Дрежнице је њен изразито рурални живот. Становништво се већином бави пољопривредом. Једино право богатство су земљиште и шуме. Сеоска индустрија једва да постоји. Број запослених Дрежничана 1953. године достигао је 1.235, захваљујући највише Задрузи и Шумарији, да би 1971. године опао на 332, од чега је 153 радило на територији Дрежнице. Сеоски живот слабо је развијен. Економску основу чине пољопривреда,

сточарство, шумарство, прерада дрвета, трговина и угоститељство. Обележја прошлости дубоко су урезана у рурално друштво; у њему је и развитак начина живота – у уобичајеном значењу те речи – успорен. Пољопривреду карактерише поликултура. У структури површина данас највише су заступљене шуме (71%), затим обрадиво земљиште (16% и то оранице 6% и ливаде 10%), пашњаци (12%) и неплодно (1%). Шума и обрадива земља нису адекватно искоришћени. То се види у одређеној једноличности пејзажа. Пространство необрађених површина је велико. Ни сама крашка поља нису рационално искоришћена. Шкрта земља чини да човек пуно ради а мало производи. Разлози заостајања су у слабом развоју и стагнацији непољопривредних делатности.

Сточарство. У Дрежници је главно занимање сточарство. Дрежница је прави пастирски крај. Чим се у мају отопи снег, после Ђурђевдана, чобани су изгнали стоку у планину где ће провести три до четири месеца, већ према годишњем добу. Пастири се склоне у тор или „*стан*“, привремену колибу од облица или грања, на осами, сред неког лаза. У близини Дрежнице, на Јаворници постоје Вученић стан, Радуловић стан, Косановић стан, Таталовић стан, који су били и партизанске базе. Неки станови су постепено постали стална насеља. На то подсећа назив засеока Станари. Неке се честице називају *пландиштем* (од глагола пландовати). У близини планинских станова пастири су се бавили и повртарством (купус, кромпир), на крчевинама које су ђубрили из торова и ограђивали.

Ливаде су се раније користиле и за узгој коња за вучу. Ти су коњи мале пасмине али снажни, не умарају се лако, а потичу из Босне где су настали укрштањем арапске и домаће расе. Сточни фонд говеда и оваца данас је сведен на минимум, а коњи су готово нестали. Пастирски живот данас углавном изумро.

Земљорадња. Традиционалне пољопривредне културе у Дрежници су хељда, раж, јечам, просо, крупник или пир. Јари усеви претежу над озимим (80-90%). Житарице (пшеница, раж, суражица, хељда и просо, јечам, зоб и кукуруз) сеју се у марту а жању крајем јуна и почетком јула, изузев кукуруза који се жање у септембру; кромпир се вади тек у октобру. Највише се сејало просо. Хељда је често замењивала просо, али није била толико цењена. Та житарица донета је из Аустрије под именом *сарацени* или *погани*, која је тамо позната још од XV века. Уз њу расте једна врста сирка – сијерак, мохар (мочварно или маурско просо). Сирак се појавио крајем XVIII века, и био драгоцен додаток прехрани у време гладних година. Пшеница није од велике користи зато што ту даје слабе приносе и исцрпљује земљу за друге усеве. Ту су радије сејали раж карловачке врсте која расте у висину и чија се слама користила за прехрану стоке и покривање кровова. Брашно се мешало са пшеничним а и сеје се у исто време кад и пшеница. Пир је врста крупника, а коришћен је и као сточна храна. Јечам и зоб су били јако раширени због исхране коња. То су биле такозване „сиротињске“ житарице с релативно добрим приносима, које најчешће нису хлебне већ се од њих правила каша. Кукуруз се појавио у Војној крајини око 1611-12. године (Vaniček, 1875., с. 400), и постепено заменио просо и раж. Проја је ушла у свакодневну исхрану као замена за хлеб. И на крају поменимо кромпир као главну баштенску културу, а који је био главна помоћ у прехрани у случају слабе жетве житарица. Он није био познат у овим крајевма до 1760. године, када су га војници донели из Шљонска (Шлезеје) где су се борили у седмогодишњем рату (Vaniček, 1875). Кад је Дрежница достигла свој демографски максимум, 1938. године, било је 2.886 активних у пољопривреди, 2.953 неактивних и 66 запослених у занатству, просвети и администрацији.

Занатство. Све до Првог светског рата није било специјализованих занатлија. Занати нису били одвојени од послова у кругу породице или породичне задруге. Крајем XIX века, након више задружних деоба, почиње извесна специјализација и

занатска производња за тржиште. Према подацима Среског начелства Огулин, у Дрежници је 1938. било 66 запослених, од чега 22 занатлије (млинари, ковачи, колари) и 11 са другим професијама, 9 учитеља, 6 чиновника, 8 трговаца, 4 свештеника, 5 жандара и 1 поштар. После Другог светског рата, централно планска привреда и национализација подстицали су стварање радних задруга нове врсте, у које су били укључени и занатлије. Традиционални занати везани за обраду дрвета, метала, текстила, потиснути су индустријском робом. Појавили су се нови, везани за поправке електричних апарата, аутомобила и слично.

Индустрија у Дрежници се почела развијати на бази шумског богатства. Између два светска рата основане су две пилане у Дрежници и три у Јасенку (Lakatoš J., 1924). Пилана у Јагетићима имала је капацитет око 50 кубика дрвета дневно, а она у центру Дрежнице била је мања. Обе пилане запошљавале су око 30 радника. Јосипдол а затим и Плашки постају тачке где се скупља дрво с Капеле. После Другог светског рата извршена је национализација предузећа и основани су дрвно-индустријски комбинати. Сваки од њих обухватао је више предузећа, међу којима једну водећу фабрику. „Дрвени трупци вучени су или превожени из Јаворнице, Чунгара, Дебелог врха и других оближњих шума на пилане у Јагетићима и у центру Дрежнице, а резана грађа с ових пилана превожена је до Огулина и Сења“ (Томић Ђ., Трбовић В., 1980). Данас у Дрежници раде две пилане – у Јагетићима и у Радојичићима.

Од услужних делатности најважније су основна школа, једна амбуланта опште медицине Дома здравља Огулин, православна црква, матични уред, музеј (Спомен подручје) и поштански уред ХП-ПС Карловац. Прва школа у Дрежници саграђена је 1832-1833. г. а затим и подручне школе у Кракару (1912.), Брезном (1929.), Николићима и Томићима (1929.), које већ више не раде. Школа у Дрежници је сада подручна школа ОШ Иване Брлић Мажуранић из Огулина. Православна црква Рождества Пресвете Богородице, једна од највећих православних цркава западно од Дрине, саграђена је 1842-1843. г. У току Другог светског рата је спаљена, а 2001. г. је обновљена.

Закључак

Откривање регионалне специфике демографских процеса један је од најсуштинскијих задатака демогеографије. Али, као што је познато, демографска истраживања су зависна од података у просторних и временским серијама. Због тога се мора прибећи посредним методама, базираним на историји и географији датог краја. Привредни и културни живот Дрежнице био је вековима тесно повезан с друштвено-економским, геополитичким и културним стањем у држави којој је припадала. Дрежница већ више од пола века доживела демографски суноврат, али Дрежничани у дијаспори, пре свега у Србији, Канади и САД, и данас негују свој културни идентитет и традиције завичаја.

Литература

- Blanc, A. (1957). Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije. Prosvjeta, Zagreb, 2003. Naslov originala: Blanc A., La Croatie occidentale. Etude de geographie humaine. Paris,
- Grbić, M. Karlovačko vladičanstvo, 1-3. Karlovac, 1891-1893.
- Horvat, R. (1941). Lika i Krbava, I-II, Zagreb
- Lopašić, R. (1905). Prilozi za povijest Hrvatske krajine, Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva, VII, Zagreb
- Lopašić, R. (1894). Hrvatski urbari (Urbar Modruški od godine 1486), Zagreb
- Ивић, А. (1923). Миграције Срба у Хрватску током XVI, XVII и XVIII стољећа, Серија „Насеља српских земаља“, књ. XVI, Суботица
- Strohal, R. (1936). Karlovački kotar od XV do XIX vijeka, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena*, XXX(2), Zagreb
- Hietzinger, C.V (1820). Statistik der Militärgrenze des österreichischen Kaiserthums, Beč
- Schumacher, R. Von. Des Reiches Hofzaun. Geschichte der deutschen Militär-Grenze im Süd-osten, Darmstadt, bez datuma.
- Kussan, P. (1852). Kurzgefasste Geschichte des Oguliner-dritten-National-Grenz-Infanterie-Regiments, Beč
- Obzor, 1873, br. 238, Žrtve kolere iz 1857.
- Ђупурдија, Б. (2005). Породица колониста у Бајмоку 1945-1948, Српски генеалогски центар, Београд
- Ђупурдија, Б. (2007). Оквири истраживања дрежничке културе, Годишњак Матице дрежничке 1, Матица дрежничка, Бајмок
- Ђупурдија, Б. (1993). Суботица и околина. Нови Сад: Прометеј
- Маравић, М. (1982). Из прошлости Дрежнице до 1918. године. У књ.: Партизанска Дрежница, Карловац
- Vaniček, F. (1875). Spezial-Geschichte der Militar-Grenze, Original-Quellen und Quellenwerken geschipft, I-IV. Beč
- Vaniček F. (1878). *Istorija Vojničke krajine I*. Novi Sad
- Vićanić, R. (1951). Hrvatska ekonomika I, Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji, 1750-1860. Zagreb
- Lakatoš, J. (1924). *Industrija Hrvatske i Slavonije*. Zagreb
- Кашић, Д. (1975). *Манастир Гомирје*. Београд
- Radeka, M. (1975). *Gornja krajina – Karlovačko vladičanstvo*. Zagreb
- Šenoa, A., Put u Drežnicu, „Vienac“, 1880., br. 51-2 („Putovanje s Budom Budisavljevićem iz Ogulina novom Rudolfovom cestom“).
- Група аутора (1972). *Економско-друштвени развој Партизанске Дрежнице*. Ријека Економски институт Ријека
- Томић, Ђ. и Трбовић, В. (1980). *Живот и борба Партизанске Дрежнице*. Смедерево

MIRKO GRČIĆ

S u m m a r y

**THE ANTHROP-GEOGRAPHIC AND DEMOGRAPHIC CHANGES
OF DREZNICA VILLAGE (WESTERN CROATIA)**

Dreznica is a small region in the mountainous area of Croatia in terms of its physical and cultural features. Its individuality has been determined by its economic and cultural development as well as by its location, demographic processes. Decreasing population from the Second World War to present days led this rural micro region to a demographic crisis. Isolation in terms of communications, climate and unfertile soil are not totally responsible for demographic problems. It is also important to add historical causes dating from Second World War to present days. Economy and demography in this area are result of past events and processes which are highlighted in this paper.